

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО; КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС

Плотніков О.В.,
кандидат юридичних наук,
експерт
Асоціації Реінтеграції Криму

Бабін Б.В.,
доктор юридичних наук, професор,
експерт
Асоціації Реінтеграції Криму

УДК 341.3
DOI 10.32782/2663-5666.2024.2.13

**ЕКОЦИД: АГРЕСІЯ, ОКУПОВАНІ ТЕРИТОРІЇ, МІЖНАРОДНЕ ПРАВО
ТА ПРАКТИКА РОЗСЛІДУВАНЬ**

Вступ. Масштабна російська агресія максимально загострила у правовій системі України питання міжнародного кримінального права, як у вимірі відповідних наднаціональних судових процедур, так й щодо імплементації норм міжнародного права у національну кримінально-правову практику. При цьому має виключне значення окреслення еволюції та поточного стану справ щодо імплементації у вітчизняній практиці категорій міжнародних злочинів проти доквілля; особливість ситуації полягає у відсутності криміналізації екоциду як в Римському статуті, так й у інших договірних джерелах. Висвітлення відповідних викликів можна помітити у працях Анцупової Т.О., Громовенка К.В., Кормича Б.А., Пашковського М.І., але системного аналізу цих викликів монографічні дослідження не містять.

Тому метою статті є окреслення алгоритмів відповідальності за екоцид у вимірі російської агресії та окупації території, та й форм удосконалення відповідних процесуальних підходів. З урахуванням встановленої мети, *задачами* статті слід вважати виявлення міжнародно-правового визначення екоциду, порівняння його з визначенням екоциду в кримінальному праві України, доведення можливості застосування визначення екоциду як злочину для формування міжнародно-правової норми щодо відповідальності держав за екоцид та висвітлення поточної процесуальної практики та, відповідно релевантної правозахисної діяльності.

Методологічно ця стаття ґрунтується на методах герменевтики, що використовувалися для визначення поняття екоциду в національному та міжнародному праві, аналітичних методах,

що використовувалися для дослідження складових цього поняття та можливостей їхнього застосування для створення визначення екоциду як міжнародного протиправного діяння держави та міжнародного злочину, методі кейс-стадіз, що використаний для встановлення особливостей застосування поняття екоциду при розслідуванні конкретних кримінальних проваджень та встановлення міжнародно-правової відповідальності держав за екоцид.

Виклад основного матеріалу. Річард Роджерс, заступник співголови Незалежної експертної групи з юридичного визначення екоциду, назвав Україну першопрохідником у встановленні злочину екоциду, згадавши про історичну важливість України для його визначення [1]. Як і вісім десятиліть тому, причини, через які Україна стала першопрохідником щодо юридичного визначення геноциду, є більш ніж зловісними. Збройний конфлікт в Україні став далеко не першим, жертвою якого стали не тільки люди, але й природа. Сама ідея негативного впливу на доквілля як міжнародного протиправного діяння держав сформувалася, значною мірою, через збройні конфлікти, а поняття екоциду як міжнародного злочину викарбувалося в результаті таких конфліктів. Термін екоцид був запропонований Р.А. Фальком в 1973 р., коли вчений писав про «неймовірне навмисне знищення навколишнього середовища» [2, р. 81] внаслідок збройного конфлікту.

Ренесанс цієї ідеї був пов'язаний з діяльністю ряду міжнародних експертів на чолі з професором Філіпом Сендсом, які в 2021 р. утворили Незалежну експертну групу з правового визначення екоциду та запропонувала визначити

його як п'ятий міжнародний злочин в Римському статуті Міжнародного кримінального суду (МКС). За визначенням Незалежної експертної групи, «екоцид означає незаконні або безглузді дії, скоєні з усвідомленням того, що існує суттєва імовірність серйозної та або широкомасштабної або довготривалої шкоди навколишньому природному середовищу, спричиненої цими діями» [3].

10 квітня 2023 р. дане визначення отримало підтримку Європейського Парламенту, який рекомендував, аби держави-члени ЄС утримувалися від дій, що можуть скласти екоцид, та криміналізували екоцид в своїх національних законодавствах у відповідності до визначення, Незалежної експертної групи [4].

Російська агресія проти України надає досвід щодо створення та закріплення міжнародно-правового визначення екоциду. У 2015 р. Україна заявила про визнання спеціальної юрисдикції МКС щодо злочинів, скоєних у Криму та на Сході України, починаючи з 20 лютого 2014 р. і надалі [5]. 2 березня 2022 р. Прокурор МКС оголосив про відкриття розслідування «щодо ситуації в Україні, починаючи з 21 листопада 2013 р., охоплюючи тим самим будь-які минулі та теперішні звинувачення у воєнних злочинах, злочинах проти людяності або геноциді, скоєних на будь-якій частині території України будь-якою особою» [6].

Паралельно Україна проводить внутрішні кримінальні розслідування щодо діянь, ймовірно скоєних агентами протилежної сторони конфлікту. За даними Офісу Генерального прокурора України (ОГП), станом на кінець січня 2024 р. розслідується 120283 воєнні злочини, скоєні представниками рф. Станом на 6 березня 2023 р. 104 розслідування стосувалися екологічної шкоди, завданої під час конфлікту, і 11 з них були кваліфіковані за статтею 438 Кримінального кодексу України (ККУ), тобто як екоцид [7].

25 січня 2023 р. Парламентська асамблея Ради Європи ухвалила резолюцію про вплив збройних конфліктів на навколишнє середовище, яка відкривається констатацією очевидного факту: «шкода, завдана докільню внаслідок збройних конфліктів, може бути багатогранною, серйозною, довготривалою і здебільшого незворотною» [8]. Щодо цього М. Лоуренс досить песимістично зауважує, що «хоча відомо багато даних про наслідки війни для екологічної динаміки різноманітних біологічних систем, всебічна оцінка цих наслідків ще не проведена» [9].

Під час агресії рф демонстративно нехтує обмеженнями, встановленими міжнародним правом при плануванні та проведенні військових операцій, та природа є однією з жертв цього конфлікту, і існує безліч доказів того, що російське командування не тільки не враховує екологічні наслідки військових дій, але й використовує негативний вплив на навколишнє середовище для отримання військової переваги. Мабуть, найбільш очевидним проявом такої тактики є використання ядерних об'єктів у військових цілях [10].

Відсутність серйозних ядерних аварій є дивом, але це не стосується хімічного забруднення. Під час «замороженої» стадії конфлікту сталося кілька хімічних аварій, пов'язаних з конфліктом. Крім того уламки боєприпасів, у тому числі авіабомб, артилерійських снарядів, фосфорних боєприпасів, боєприпасів, що не вибухнули, мін, зруйнованих будівель, знищених транспортних засобів, розливи палива і нафтопродуктів, останки людей і тварин можуть перетворити деякі території України на випалену землю, подібну до «червоної зони» Франції, яка залишається непридатною для життя через століття після війни [11].

Починаючи з 2014 р., цілі ландшафти різко погіршилися внаслідок бойових дій у Донецькій та Луганській областях і хижацької експлуатації промисловості та природних ресурсів як у східних регіонах, так і в Криму [12]. Щонайменше 50 000 дельфінів загинули в Чорному та Азовському морях через міни, підводні вибухи та гідролокатори російських кораблів, а для відновлення довоєнної популяції може знадобитися до 50 років [13]. Знищення лісів і водно-болотних угідь, а також інші збитки, пов'язані з конфліктом, призведуть до довгострокових наслідків для клімату в глобальному масштабі, тоді як післявоєнна відбудова може призвести до помітного збільшення викидів парникових газів.

27 квітня 2023 р. Європейський економічний і соціальний комітет ухвалив висновок, в якому зазначається, що «дії росії, як видається, дорівнюють екоциду на основі визначення, запропонованого експертами-юристами та опублікованого в червні 2021 року». Комітет закликав до того, щоб «екоцид, з урахуванням визначення екоциду Незалежної експертної групи, був кодифікований як кримінальний злочин відповідно до законодавства ЄС», що «може сприяти притягненню росії до певної відповідальності, яка відобразить завдану

шкоду навколишньому середовищу та екології» [14].

Можливо, ця заява є необхідною, оскільки вона визнає, що злочини проти довкілля, скоєні під час конфлікту, становлять екоцид, як цей злочин розглядається зараз у міжнародній доктрині. Але Україна вже визнала екоцид злочином у своєму кримінальному законодавстві, і вона має історію переслідування осіб, винних у скоєнні екоциду в контексті конфлікту.

Є вірогідність що визначення «екоциду» на пострадянському просторі були сформовані тридцять років тому під впливом доктрини агресора [15]. Українське визначення, яке залишається незмінним з моменту прийняття ККУ у 2001 р., звучить як «масове знищення рослинного або тваринного світу, отруєння атмосфери або водних ресурсів, а також вчинення інших дій, що можуть спричинити екологічну катастрофу». Цікаво, що ККУ містить окремий Розділ VIII, присвячений кримінальним правопорушенням проти довкілля, але екоцид є частиною Розділу XX «Кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку», а за статтею про злочин екоциду одразу ж слідує стаття про злочин геноциду. Схоже, що автори ККУ передбачали думку Незалежної експертної групи, оскільки вони мали на увазі паралель між екоцидом і геноцидом.

Опис кримінального правопорушення, передбаченого статтею 441 ККУ, містить перелік природних об'єктів: рослинний і тваринний світ, атмосферне повітря, водні ресурси. Однак, об'єктивна сторона екоциду ґрунтується радше на типі та інтенсивності дії, ніж на об'єктах, які зазнають негативного впливу. Центральне місце у визначенні займають такі дії, як «масове знищення рослинного або тваринного світу», «отруєння атмосфери або водних ресурсів» та «інші дії, що можуть спричинити екологічну катастрофу» [16]. Іншими словами, об'єктивна сторона ґрунтується на можливому результаті дій. Екологічна катастрофа не обов'язково повинна статися, достатньо лише ризику, щоб відповідати визначенню.

Примітно, що Розділ VIII ККУ «Кримінальні правопорушення проти довкілля» містить набагато ширший перелік об'єктів, що охороняються. Крім того, деякі санкції за злочини, описані в цьому розділі, згадують загибель людей або інші тяжкі наслідки як обтяжуючі обставини. Стаття 242 ККУ говорить про «масову загибель об'єктів тваринного і рослинного світу або інші тяжкі наслідки», тобто повторює сформульован-

ня статті 441 ККУ. Таким чином, саме загроза «екологічної катастрофи» є єдиним елементом, що відрізняє екоцид від інших кримінальних правопорушень проти довкілля за законодавством України.

У законодавстві України відсутнє визначення терміну «екологічна катастрофа». Автори Великої української енциклопедії визначають екологічну катастрофу як «негативну зміну екологічної рівноваги до стану зникнення умов існування живого організму, популяції, виду біосфери. Здебільшого це швидкоплинна, руйнівна, незворотна подія, пов'язана із завданням шкоди екосистемам та біологічному різноманіттю, що супроводжується загибеллю біоти (в тому числі, людей)» [17].

Це визначення можна вважати напівофіційним. Виходячи з цього визначення, негативний вплив на природу повинен досягти певного ступеня тяжкості, щоб вважатися екоцидом. З точки зору статті 441 Кримінального кодексу України, цей поріг може бути досягнутий, коли певне діяння ставить під загрозу існування цілих популяцій, видів або біотопів. Це схоже на визначення, запропоноване Незалежною експертною групою, яка вказує на «значну ймовірність», а не на заподіяння істотної шкоди. З іншого боку, останнє визначення містить закритий перелік об'єктів, які можуть зазнати негативного впливу, на відміну від відкритого переліку, що міститься в українському визначенні.

Суб'єктивна сторона екоциду за українським законодавством завжди характеризується умислом. Відповідно до статті 24 ККУ, умисел може бути прямим або непрямым та це можна приблизно порівняти з формулою «незаконні або безглузді усвідомлені дії» з визначення Незалежної експертної групи. Дії, вчинені свідомо, у будь-якому випадку відповідають умисним злочинам за українським законодавством, тоді як слово «бездіяльність» можна порівняти з непрямым умислом. Таким чином, хоча на перший погляд визначення екоциду за статтею 441 ККУ та визначення, запропоноване Незалежною експертною групою, сформульовані по-різному, їх складові елементи, по суті, збігаються. Тому підходи, використані українськими слідчими та судьями, можуть бути корисними для розвитку міжнародного права та практики щодо злочину екоциду.

Хоча стаття 441 була присутня в ККУ з 2001 р., відомостей про її застосування до 2016 р. небагато. У відкритих джерелах можна знайти інформацію щодо близько десят-

ка кримінальних проваджень, порушених за статтею 441 у зв'язку зі збройним конфліктом, починаючи з 2016 р. Можна виділити дві категорії таких джерел: прес-релізи та інші офіційні повідомлення державних органів та Єдиний державний реєстр судових рішень (ЄДРСР), крім того деяку додаткову інформацію можна отримати з коментарів та інтерв'ю посадовців, експертів та представників неурядових організацій, які займаються розслідуванням екоциду.

Перше розслідування екоциду в Україні розпочалося у 2016 р. і стосувалося діяльності «Кримського титану» – підприємства поблизу Перекопського перешийка в Криму, найбільшого виробника діоксиду титану в Європі. Спочатку справу було кваліфіковано за статтею 364 ККУ «Зловживання владою» через неналежне документальне оформлення утилізації небезпечних відходів на підконтрольній Україні території, що безпосередньо прилягає до заводу. У вересні 2018 р. на заводі стався великий хімічний викид, що спричинив часткову евакуацію прилеглого міста Армянськ. У 2019 р. кримінальне провадження було перекваліфіковано за статтями 441 «Екоцид» та 241 «Забруднення повітря» ККУ [18].

Найвні процесуальні рішення свідчать про те, що тепер справа стосується двох інших підприємств, підконтрольних окупантам – «Кримського содового заводу» та заводу «Бром», які є частиною того ж промислового кластеру, що й «Кримський титан». Їхня незаконна діяльність спричиняє тяжкі наслідки, зокрема у вигляді нецільового використання природних ресурсів окупаційною владою для власних потреб. Станом на початок 2024 р. у відкритих джерелах відсутня будь-яка додаткова інформація про результати цієї справи.

Перше розслідування екоциду, пов'язане з пошкодженням ядерного об'єкту внаслідок конфлікту, було розпочато у зв'язку з так званим об'єктом «Кліваж» – підземною пустотою, утвореною внаслідок промислового ядерного вибуху поблизу міста Єнакієве в 1979 р. Після окупації міста проросійськими бойовиками у 2014 р. вони припинили відкачування води з шахти, що створило небезпеку витоку радіоактивних матеріалів у поверхневі води. 23 травня 2018 р. прокуратура Донецької області заявила, що розпочато розслідування за статтею 441 «Екоцид» ККУ [19], але надалі це провадження було перекваліфіковане.

3 березня 2022 р. Спеціалізована екологічна прокуратура, яка є підрозділом

ОГП, розпочала кримінальне провадження № 22022000000000067 за статтями 258 «Терористичний акт» та 441 «Екоцид» ККУ у зв'язку з захопленням Чорнобильської АЕС, затопленням сховищ ядерних відходів та порушенням верхнього шару ґрунту на радіоактивно забруднених територіях. 1 червня 2022 р. в газеті «Урядовий кур'єр» було опубліковано повістки, адресовані певним громадянам росії, з вимогою з'явитися до суду у кримінальному провадженні з тим самим номером. Однак у повістці міститься обвинувачення не за жодною з вищезгаданих статей, а за ст. 438 ККУ «Порушення законів та звичаїв війни» [20].

4 березня 2022 р. було розпочато розслідування щодо нападу та захоплення Запорізької атомної електростанції – найбільшої в Європі та шостої у світі – яка відтоді залишається під російською окупацією. Початкові звинувачення також ґрунтувалися на статтях 258 та 441 ККУ. 18 травня 2022 р. ОГП опублікував інформацію про те, що встановила особу російського командира, підозрюваного в нападі та захопленні електростанції, однак знову ж таки, звинувачення ґрунтуються на статті 438 ККУ, а не на статті 441. 6 серпня 2022 р. ОГП кваліфікував ще один обстріл електростанції як порушення правил ведення війни, за ст. 438 ККУ [21].

Друга група кримінальних проваджень виникла в березні 2022 року та стосувалася наслідків ракетних ударів по сховищах палива і нафти. На сайті ОГП повідомлялося про три таких розслідування, які стосувалися атак на об'єкти паливно-мастильних матеріалів з подальшими пожежами, що призвели до забруднення повітря та ґрунту [22]; [23]. Усі напади були кваліфіковані за статтями 438 та 441 ККУ. Жодної додаткової інформації щодо цих розслідувань немає.

Одне з найгучніших розслідувань екоциду пов'язане з масовою загибеллю морських ссавців, що спостерігалася під час російської морської агресії. Можливою причиною є підводні вибухи та широке використання сонарів військовими кораблями, що негативно впливають на здоров'я та здатність дельфінів та інших морських ссавців до орієнтації в просторі. Згідно з інформацією, опублікованою на сайті ОГП, біологічні матеріали, отримані під час розтину виявлених ссавців, були відправлені на експертизу до Падуанського та Ганноверського університетів. ОГП заявив про намір звернутися до своїх колег у Болгарії, Румунії та Туреччині з проханням інформувати про випадки масової загибелі морських ссавців [24].

Ще одне помітне розслідування екоциду було розпочато 10 грудня 2022 р. щодо загибелі близько 4 мільйонів голів птиці на птахофабриці Херсонської області, знеструмленій внаслідок бойових дій та окупації. Розкладання мільйонів трупів птахів призвело до неконтрольованого забруднення ґрунту біологічно небезпечними речовинами. Тут об'єктом розслідування теоретично мала бути не сама загибель птиці, а забруднення довкілля внаслідок цієї загибелі [25].

Наведена вище інформація про випадки екоциду свідчить про те, що багато розслідувань екоциду в Україні закінчуються ще до того, як справа доходить до суду. У відкритих джерелах міститься інформація про щонайменше 9 розслідувань екоциду, пов'язаного з конфліктом, які ведуться в Україні. За словами колишньої генеральної прокурорки України Ірини Венедіктової, станом на 21 червня 2022 р. розслідувалося 12 випадків екоциду. Однак 13 березня 2023 р. заступниця генерального прокурора Вікторія Литвінова зазначила, що на цю дату було 11 розслідувань екоциду, пов'язаного з конфліктом, навіть з урахуванням того, що нові розслідування були розпочаті наприкінці 2022 р. [26].

Схоже, що, незважаючи на нові епізоди екологічної шкоди, пов'язаної з конфліктом, принаймні деякі з розслідувань, відкритих за звинуваченнями в екоциді, згодом були переключені за іншими статтями ККУ, об'єднані або закриті. Тому незрозуміло, скільки з існуючих розслідувань врешті-решт перетворяться на судові провадження.

Здається, що основною причиною, чому розслідування екоциду тихо зникають, є складність кваліфікації певної події як екоциду. Найімовірніше, слідчі у деяких кримінальних провадженнях про екоцид можуть дійти висновку, що певна подія не досягає порогу екоциду або існують причини, які роблять проблематичним доведення факту екоциду в суді. Той факт, що в більшості відомих випадків розслідування екоциду злочин спочатку кваліфікується за кількома статтями, ймовірно, підтверджує це припущення. Початкова кваліфікація діяння як екоциду може поєднуватися з іншими злочинами проти довкілля, такими як забруднення повітря або води, звинувачення в тероризмі або воєнних злочинах. У ході розслідування слідчі можуть шукати «сильнішу» кваліфікацію на шкоду «слабшій», а саме екоцид часто виглядає слабшим за інші кваліфікації.

Такі міркування можуть бути застосовні до деяких відомих випадків розслідувань екоциду.

Так, напади на сховища палива могли завдати певної шкоди навколишньому середовищу, однак, видається проблематичним продемонструвати, як саме такі напади можуть спричинити екологічну катастрофу, здатну знищити цілі біотопи. Те ж саме можна сказати і про птахофабрику, яка, безсумнівно, забруднила землю, але доказів того, що екосистеми опинилися під загрозою або були зруйновані, здається, небагато.

Розслідування нападів на ядерні об'єкти, здається, мають більше шансів дійти до суду за статтею 441 ККУ, оскільки не може бути сумнівів, що потенційна ядерна катастрофа може досягти порогу екоциду. Нарешті, винищення агресором морських ссавців у Чорному та Азовському морях видається «найсильнішою» справою екоциду, виходячи з фактів масштабу шкоди, завданої фауні, та міжнародної співпраці у її розслідуванні.

Позитивним моментом є те, що українські слідчі принаймні одного разу продемонстрували свою здатність завершити розслідування екоциду. 24 квітня 2023 р. до суду було скеровано обвинувальний акт проти двох осіб, обвинувачених у скиданні промислових стоків у воду, що призвело до знищення місцевої біоти. Хоча ця справа не пов'язана з конфліктом, вона може свідчити про важливий зсув у свідомості українських чиновників, які демонструють готовність ставитися до довкілля як до об'єкта, що заслуговує на захист засобами кримінального права.

Ймовірно найбільш відомим випадком розслідування екоциду стало провадження, відкрите у зв'язку з руйнуванням греблі Каховської ГЕС, що мало місце 6 червня 2023 р. Руйнування дамби в Новій Каховці широко висвітлювалося у світових ЗМІ і надихнуло деяких дослідників на думку про те, що ця аварія може стати знаковою для визначення екоциду як міжнародного злочину. Україна відкрила щодо цього розслідування за статтею 441 ККУ [27].

Таким чином, на даний момент позиція України полягає в тому, що деякі зі злочинів окупантів на окупованій території, спрямовані проти довкілля, можуть бути кваліфіковані як екоцид за кримінальним правом України [28].

При цьому розвиток національної правової практики щодо екоциду у 2023-2024 роках не зазнав, якщо брати вимір відкритих джерел, помітної еволюції, попри вчинений росіянами напад на греблю Каховської ГЕС [29]. Як заявила у березні 2024 р. заступниця Генпрокурора Вікторія Литвінова, у провадженні українських

правоохоронців 15 справ з кваліфікацією «екоцид», у одній з яких в лютому 2024 р. було заочно оголошено підозру групі російських військових [30].

Кількість судових рішень у кримінальних провадженнях щодо екоциду, доступних в ЄДРСР після 2022 р. залишалася вкрай обмеженою, та жодного остаточного рішення у будь-якій справі не виявлене.

Як впливає з ухвали у судовій справі 487/5531/23, слідчі Головного управління Нацполіції в Херсонській області з 2022 р. розслідують за ст. 441 КК України у кримінальному провадженні 42022232010000024 згадану вище масову загибель курей на птахофабриці філії «Чорнобаївське» фірми «Агрохолдинг Авангард» у березні 2022 р. на окупованій території Херсонської області, причому ця загибель відбулася через обстріл та істотні пошкодження російськими військами трансформаторної станції, що потягнуло знеструмлення птахофабрики. Серед іншого слідство, ще за умов окупації росіянами місця подій, двічі замовляло «судову інженерно-екологічну експертизу з метою розрахунку шкоди, заподіяної засміченням земель та чи є реальна небезпека для настання наслідків у вигляді екологічної катастрофи у майбутньому» [31].

Примітно, що у іншій, господарській, справі 916/3038/23 «Агрохолдинг Авангард» стягнув у січні 2024 р. з держави російська федерація «в особі міністерства юстиції рф та генеральної прокуратури рф» відшкодування реальних збитків від знищення рухомого майна в грошовому еквіваленті 27229 тисяч доларів США. Як було вказане у рішенні суду, «через загибель птиці ситуація в регіоні кваліфікувалася правоохоронними органами як екоцид, здійснений окупантами; у зв'язку з неможливістю утилізації птиці Херсонщина перебувала на порозі екологічної катастрофи, і це питання стало настільки критичним, що окремо піднімалося на засіданні Генасамблеї ООН» [32].

Категорія екоциду як діянь, вчинених російськими військами, іноді згадується у окремих судових рішеннях, що стосуються по суті інших злочинів; прикладом це «екологічна катастрофа та екоцид на значних територіях України» у справі 405/4268/23 [33], або «екоцид на території України, у формі масового знищення рослинного світу, деградацію родючого шару ґрунтів та інших екологічних катастроф» як ймовірна мета «диверсійно-підривної діяльності проти України, шляхом ввезення на те-

риторію України, під виглядом пестицидів, небезпечної для біобезпеки хімічної продукції» фірмою російських бенефіціарів, у справі 381/745/22 [34].

Більш успішно українські правоохоронці розслідують кримінальні провадження за ст. 441 КК України, які не стосуються ані російської агресії, ані масштабних екологічних катастроф. Прикладом це кримінальне провадження 2202000000000059, де Головним слідчим управлінням СБУ з 25 березня 2022 р. розслідується скид з «Понінківської картонно-паперової фабрики – Україна» у річку Хомора у Хмельницькій області що нібито призвело до «екологічної катастрофи на ділянці протяжністю 4000 метрів».

Примітно що слідчий суддя у цій справі навіть відмовився взяти під стражу двох підозрюваних, виконувача обов'язків начальника цеху тепловодопостачання та майстра цеху, констатувавши «низький процесуально-доказовий рівень щодо доведення обґрунтованості підозри», та недостатності «доказів в частині доведення обставин вчинення екоциду, зокрема, як з приводу настання екологічної катастрофи, так і з приводу суб'єктивного (психічного ставлення) підозрюваних до суспільно-небезпечних наслідків протиправних дій», додавши, що увагу слідства «слід приділити саме керівництву наведеного підприємства, а не рядовому співробітнику, а не рядовому співробітнику, хоча і певного управлінського рівня». Надалі ці працівники фабрики були взяті під варту апеляційним судом [35]; [36].

Іншим провадженням з кваліфікацією за ст. 441 КК України, що має певний процесуальний розвиток, є справа 22021000000000142, розпочата Головним слідчим управлінням СБУ ще у 2021 році щодо службових осіб фірми «Київспецтранс», предметом цього розслідування є використання полігонів твердих побутових відходів, полігону великогабаритних та будівельних відходів у селі Підгірці та на виїзді з Києву. При цьому підставою справи є матеріали п'яти заходів державного нагляду Державної екологічної інспекції Столичного округу 2019-2021 років. У чому власне полягає екологічна катастрофа від «самовільного зайняття земельних ділянок, їх використання не за цільовим призначенням та засміченням твердими побутовими відходами» з наявних судових рішень зрозуміти важко, але у цій справі в 2023 році відбувалися арешт майна та його неуспішне оскарження підприємством [37].

Підри́в агресором Каховської ГЕС на фоні цих полігонів будівельних відходів та чотирьох кілометрів малої річки у судових рішеннях залишився малопоміченим; варто вказати хіба що на визнання судом у справі 420/12808/23 «виконання завдань щодо ліквідації наслідків вчинення екоциду на території України (зруйнування Каховської ГЕС)» військовою частиною як поважну причину пропуску строку на подання відзиву щодо адміністративного спору про невиплату зарплатні [38].

Також цікавою слід вважати цивільну, «дифмаційну» справу 570/3088/21, яку в 2022 р. рівненська фірма «Колор С.І.М.» порушила щодо очільниці громадської організації «Екологія і світ», яка описувала забруднення фірмою повітря на підприємстві у селищі Клевань, серед іншого як «екоцид жителів селищ Клевань та Зоря ...який нам щоночі влаштовує хімічне підприємство».

Аргументами фірми, яка просила суд визнати публікації неправдивими та стягнути шкоду, серед іншого було те, що «кримінальних проваджень стосовно екоциду наразі не зареєстровано, а безпідставні звинувачення позивача в систематичному отруєнні та екоциді, які висловлювала відповідачка, спрямовані на дискредитацію ділової репутації позивача». Втім, суд у цій справі опитав свідків та очевидно переконався у самому факті забруднень й тому констатував, що «такі формулювання як «екологічний геноцид» та «екологічна катастрофа», які відповідачка використала у своїх дописах, є ніщо інше як її оціночні судження, а їх використання викликане страхом можливих наслідків впливу на життя та здоров'я людей (в тому числі і її самої) частих викидів в повітря токсичних хімічних речовин з високою їх концентрацією, внаслідок господарської діяльності» [39]. Втім, у цій справі суд першої інстанції не поглиблювався у категорії «екологічного геноциду» та «екоциду», а сторони апеляцій не подавали.

Наведене свідчить, що ані ефективного розслідування екоциду, ані цілісного бачення такого юридичного процесу хоча б у перспективі наразі в українській національній юрисдикції не спостерігається [40]; [41]. На цьому фоні цікавим є створення ОГП в лютому 2024 р. напряму «Протидія злочинам проти довкілля» у форматі Міжнародної ради експертів із питань розслідування злочинів, вчинених в умовах збройного конфлікту.

При цьому вказана Міжнародна рада фактично є консультативно-дорадчим органом са-

мого ОГП, якій заснував та впорядкував її роботу своїми наказами. Станом на червень 2024 р. у цій групі триває обговорення проекту Стратегічного плану щодо реалізації повноважень органів прокуратури у сфері кримінального переслідування воєнних злочинів проти довкілля та екоциду на 2024-2026 роки, який у первинному вигляді нагадував радше аналітичну записку з відповідної проблематики; експерти пропонували звернути увагу на планування міжнародної співпраці, опрацювання питання потерпілих від екоциду та інформаційного забезпечення ведення відповідних розслідувань [42].

На цьому фоні доволі вигідно виглядає діяльність інституцій громадянського суспільства щодо постійного збереження у фокусі уваги міжнародних інституцій вчинених в Україні злочинів екоциду. Серед іншого це періодичне інформування Спеціальних доповідачів ООН [43]; [44], виступи на майданчиках Конференцій ООН зі змін клімату 2022 та 2023 років [45] та Бюро демократичних інституцій та прав людини ОБСЄ [46], а також підняття проблематики екоциду на заходах Міжнародної Кримської платформи [47] та її експертної мережі [48], та, звісно, на ініційованих владою України заходах, таких як парламентське опрацювання пропозицій до Української доктрини [49], Саміт «World for Ukraine» [50] або ж семінар «Правова кваліфікація злочинів проти довкілля: об'єднуємо зусилля на національному та міжнародному рівнях» в 2023 році [51].

Іноді така діяльність призводить до ґрунтовних дискусій науковців глобального рівні та українських експертів щодо екоциду, як це відбулося на заході 28-ї Конференції ООН зі зміни клімату «Відновлювані джерела енергії та вплив на клімат: екоцид, зелена реконструкція, погляди корінних народів на охоплену війною Україну», в грудні 2023 року, з професором Нетою Кроуфорд з Оксфордського університету та Еллі Кінні з Обсерваторії з конфліктів та навколишнього середовища [52]. Також відповідні дискусії мали місце в лютому 2023 році на конференції «Rebuilding Ukraine Rebuilding the World» в Гарвардському університеті [53], та на Світовому юридичному конгресі [54] [55].

В рамках такого обміну думками на дискусії «Глобальні наслідки екоциду росії в Україні: чому перемога України сприятиме боротьбі зі зміною клімату» на Форумі видавців у Львові, було отримано позицію професора Філіпа Сендса, єдиного залученого організаторами спікера за профілем дискусії, який наголосив на

важливості трансформації Римського Статуту та внесення до нього окремого складу злочину екоциду [56]. Примітно, що з подібною позицією щодо екоциду погодився в дискусії з українськими експертами у травні 2024 р. Спецдоповідач ООН з права на достатнє житло, професор Балакрішнан Раджагопал [57].

Також слід констатувати, що до червня 2024 року гучно анонсовані три-чотири роки тому російськими карателями «кримінальні справи щодо екоциду через водну блокаду Криму» так й не призвели до якихось «вироків», навіть «заочних». На цьому фоні кримські колаборанти вирішили продемонструвати у 2023 році своє «юридичне ноу-хау» та подали у Сімферополі «позови до арбітражного суду» щодо збитків від «водної блокади» проти України, причому окремо від «республіканських установ» та окремо – від «постраждалих підприємств» [58].

Втім найбільшою «юридичною креативністю» стала заява від підконтрольної окупантам «громадської ради» до «верховного суду республіки Крим», через яку «був встановлений факт моральної шкоди населенню Крим через водну блокаду», після чого, за заявою авторів цього «процесу», кримчани мають «подавати окремі індивідуальні позови проти України щодо «стягнення відповідної шкоди». У цих «процесах», явно спрямованих на «інформаційне перекриття» знищення Каховської ГЕС часто лунало слово «екоцид», але у виключно у вимірі політичного гасла [59].

У цьому вимірі додамо, що й протидія відповідним провокаціям, й оцінка програмних документів українського уряду, таких як План заходів з реалізації Стратегії деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території АР Крим та міста Севастополя від 4 квітня 2023 р. № 288-р та його контроверсійний [60] розділ «Екологічна політика» обговорювався на серії стратегічних форумів «Майбутнє Криму», де отримали додаткові пропозиції й питання належної кваліфікації та ефективного розслідування екоциду.

Тому не дивно, що українські автори у 2024 році констатують: «мають бути вжиті додаткові наднаціональні механізми стосовно усунення ризиків дублювання справ; контррозвідувального захисту суду та учасників процесу від посягань агресора; додаткових гарантій жертвам які отримали процесуальний статус; обміну доказовою базою та сприянням у проведенні експертиз» [61].

Висновки. В нашому дослідженні ми встановили співвідношення між поняттям екоциду за кримінальним правом України та визначенням екоциду, що пропонує до використання міжнародна Незалежна експертна група. Враховуючи практику органів ЄС, це визначення може стосуватися кримінальної відповідальності не тільки окремих представників держави-окупанта, але й міжнародної відповідальності цієї держави в цілому. Водночас істотні питання виникають не стільки у вимірі порівняння визначення екоциду міжнародною Незалежною експертною групою та визначення екоциду у ст. 441 ККУ, а й співвіднесення національного злочину екоциду та злочинів проти довкілля.

Станом на 2024 рік у українському правовому полі склалася парадоксальна ситуація, коли кримінальні провадження за ст. 441 ККУ вочевидь ефективніше розслідуються щодо подій, які не пов'язані з російською агресією та окупацією територій України, та які при цьому явно не співвідносяться з категорією екологічної катастрофи. Крім того, серед проваджень за ст. 441 ККУ стосовно діянь російських окупантів окремі мають явні риси «ординарних» воєнних злочинів, а щодо найбільш перспективних справ щодо екоциду інформація у відкритих джерелах відсутня; це зумовлює актуальність подальшого наукового пошуку у відповідному напрямі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ukraine Justice Conference Addresses Ecocide Law // Stop Ecocide Foundation, 2023. URL: <https://www.stopecocide.earth/breaking-news-2023/ukraine-justice-conference-addresses-ecocide-law> (дата звернення: 11.01.2024).
2. Falk R.A. Environmental Warfare and Ecocide – Facts, Appraisal, and Proposals. *Bulletin of Peace Proposals*. 1973. Vol. 4 (1). P. 80–96.
3. Legal definition of ecocide drafted by independent expert panel / Independent Expert Panel for the Legal Definition of Ecocide // Stop Ecocide International. 2021. URL: <https://www.stopecocide.earth/legal-definition> (дата звернення: 11.01.2024).
4. Mackintosh K. European Parliament votes unanimously for Ecocide. *Opinio Juris*. 2023. URL: <http://opiniojuris.org/2023/04/10/european-parliament-votes-unanimously-for-ecocide> (дата звернення: 11.01.2024).
5. T.M.C. Asser Instituut, Conflict in Ukraine: from outbreak to stalemate. 2022. URL: <https://www.asser.nl/matra-ukraine/ukraine-international-crimes/conflict-in-ukraine> (дата звернення: 11.01.2024).
6. Statement of the Prosecutor, Fatou Bensouda, on the conclusion of the preliminary examination in the situation in Ukraine // ICC. 2022. URL: <https://www.icc-cpi.int/Pages/item.aspx?name=201211-otp-statement-ukraine> (дата звернення: 11.01.2024).

7. Prosecutor General's Office investigates 11 cases of ecocide committed since start of war // Interfax-Ukraine. 2023. URL: <https://en.interfax.com.ua/news/press-conference/895832.html> (дата звернення: 11.01.2024).
8. Environmental Impact of Armed Conflicts, PACE Resolution 2477, 2023 // PACE URL: <https://pace.coe.int/en/files/31600/html> (дата звернення: 11.01.2024).
9. Lawrence M. The effects of modern war and military activities on biodiversity and the environment / M. Lawrence // Environmental Reviews. 2015. URL: <https://tspace.library.utoronto.ca/bitstream/1807/69913/1/er-2015-0039.pdf> (дата звернення: 11.01.2024).
10. IAEA experts assess damage to Kharkiv nuclear research facility // IAEA. – 2023. URL: <https://www.world-nuclear-news.org/Articles/IAEA-experts-assess-damage-to-Kharkiv-nuclear-rese> (дата звернення: 11.01.2024).
11. Environmental Assessment and Recovery Priorities for Eastern Ukraine // OSCE. 2017. URL: https://www.osce.org/files/f/documents/4/3/362566_0.pdf (дата звернення: 11.01.2024).
12. Ukraine biodiversity // International Fund for Animal Warfare. 2023. URL: <https://www.ifaw.org/international/press-releases/war-ukraine-biodiversity> (дата звернення: 11.01.2024).
13. Rusev I. 50,000 dolphins died in the Black Sea during the war. Ecopolitic. 2023. URL: <https://ecopolitic.com.ua/en/news/50-000-dolphins-died-in-the-black-sea-during-the-war-an-interview-with-the-biologist-of-the-tuzlivski-lymanu> (дата звернення: 11.01.2024).
14. Right to a healthy environment in the European Union especially in the context of the war in Ukraine: EESC document NAT/885-EESC-2022. URL: <https://www.eesc.europa.eu/en/our-work/opinions-information-reports/opinions/right-healthy-environment-european-union-especially-context-war-ukraine> (дата звернення: 11.01.2024).
15. Criminal Code of the Russian Federation, art. 358 // WTO. 2023. URL: https://www.wto.org/english/thewto_e/acc_e/rus_e/wtaccrus58_leg_362.pdf (дата звернення: 11.01.2024).
16. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III // ВРУ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 11.01.2024).
17. Білецький В.С. Екологічна катастрофа / В.С. Білецький, Л.В. Зав'ялова // Велика українська енциклопедія. 2022. URL: <https://vue.gov.ua/Екологічна-катастрофа> (дата звернення: 11.01.2024).
18. North of Crimea Suffers from a Series of Chemical Discharges. Man-made disaster on Crimea TITAN // Virtual Museum of Russian Aggression. 2018. URL: <https://rusaggression.gov.ua/en/manmade-disaster-on-crimea-titan-9364dfe85bcbd98bf3c2372a3d10b057.html> (дата звернення: 11.01.2024).
19. Donbass Environment: Invisible Front // Truth Hounds. 2021. URL: https://truth-hounds.org/wp-content/uploads/2021/09/donbas-ecology-report-2021-truth-hounds_en.pdf (дата звернення: 11.01.2024).
20. Урядовий кур'єр. 2022. 1 червня. № 121. С. 12.
21. Ворог створює загрози екокатастрофи в Україні та Європі – розпочато розслідування екоциду // Офіс Генпрокурора України. 2022. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/vorog-stvoryuye-zagrozi-ekokatastrofi-v-ukraini-ta-evropi-rozpochato-rozsliduvannya-ekocidu-2> (дата звернення: 11.01.2024).
22. Офіс Генпрокурора України. Авіаційні удари по нафтобазах на Житомирщині – розслідується скоєння екоциду. 2022. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/aviaciini-udari-po-naftobazah-na-zitomirshhini-rozslidujetsya-skojennya-ekocidu> (дата звернення: 11.01.2024).
23. Офіс Генпрокурора України. Обстріл окупантами нафтобази на Рівненщині – розпочато розслідування. 2022. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/obstril-okupantami-naftobazi-na-rivnenshchini-rozpochato-rozsliduvannya> (дата звернення: 11.01.2024).
24. Офіс Генпрокурора України. Масовий мор птахів на Херсонщині – прокуратура зафіксувала чергові наслідки збройної агресії РФ. 2022. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/masovii-mor-ptaxiv-u-cornobayivci-prokuratura-zafiksuvala-cergovi-naslidki-zbroinoyi-agresiyi-rf> (дата звернення: 11.01.2024).
25. Babin V. Prosecution of Ecocide as a Weapon in Armed Conflict: Reflections on Crimea / V. Babin, O. Plotnikov // ICD Brief. 2022. Vol. 29. URL: <https://www.internationalcrimesdatabase.org/Commentary/IcdBriefs2022> (дата звернення: 11.01.2024).
26. Ukraine's prosecutor general meets with U.S. counterpart // Ukrinform. 2022. URL: <https://www.ukrinform.net/rubric-politics/3512163-ukraines-prosecutor-general-meets-with-us-counterpart.html> (дата звернення: 11.01.2024).
27. Ukraine investigating dam blast as war crime, prosecutors say // Reuters. 2023. URL: <https://www.reuters.com/world/europe/ukraine-investigating-dam-blast-war-crime-prosecutors-say-2023-06-06> (дата звернення: 11.01.2024).
28. Плотников О.В. Відповідальність держави-окупанта за екоцид на окупованих територіях за законодавством України та міжнародним правом. Право України. 2024. № 3. С. 21-33.
29. V. Babin, O. Plotnikov, A. Prykhodko. Damage to the Maritime Ecosystems from the Destruction of the Kakhovka Dam and International Mechanisms of its Assessment. Lex Portus. 2023. Vol. 9 (5). P. 23–32.
30. International Council of Experts and Aggressor's Environmental Crimes // ARC. 2024. URL: <https://arcrimea.org/en/activity/2024/03/04/international-council-of-experts-and-aggressors-environmental-crimes/> (дата звернення: 11.04.2024).
31. Ухвала Заводського районного суду міста Миколаєва 4 вересня 2023 р. справа 487/5531/23, провадження 1-кк/487/3127/23 // ЄДРСР. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113195969> (дата звернення: 11.01.2024).
32. Рішення Господарського суду Одеської області від 18 січня 2024 р., справа 916/3038/23 // ЄДРСР. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116582658> (дата звернення: 11.04.2024).
33. Ухвала Ленінського районного суду міста Кіровограда від 27 червня 2023 р. справа 405/4268/23 // ЄДРСР. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111951551> (дата звернення: 11.01.2024).
34. Ухвала Фастівського міськрайонного суду від 21 квітня 2022 р., справа 381/745/22 // ЄДРСР. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103833027> (дата звернення: 11.01.2024).
35. Ухвала Київського апеляційного суду від 17 січня 2023 р., справа 761/26388/22 // ЄДРСР. URL: <https://>

reyestr.court.gov.ua/Review/108669539 (дата звернення: 11.01.2024).

36. Ухвала Київського апеляційного суду від 25 січня 2023 р., справа 761/26389/22 // ЄДРСР. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108725655> (дата звернення: 11.01.2024).

37. Ухвала Київського апеляційного суду від 26 вересня 2023 р., справа 761/20572/23 // ЄДРСР. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113935324> (дата звернення: 11.01.2024).

38. Ухвала Одеського окружного адміністративного суду від 10 липня 2023 р., справа 420/12808/23 // ЄДРСР. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112091089> (дата звернення: 11.01.2024).

39. Рішення Рівненського районного суду від 2 листопада 2022 р., справа 570/3088/21 // ЄДРСР. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108264739> (дата звернення: 11.01.2024).

40. Babin B. Venäjän hyökkäyksen Ukraina, mukaan lukien Krimin miehitys, ekologisten haasteiden oikeudellinen luokittelu. Pulkoposti. Turku, Centrum Balticum, 2023. Vol. 43. P. 77.

41. Babin B. Water Scarcity in the Crimea and the Ecological Catastrophe in the Black Sea. Crimea from Regional and International Perspectives. Ed. by Kadir Üstün, Filiz Tutku Aydın. İstanbul. SET Vakfı İktisadi İşletmesi. 2023. P. 97-114.

42. International Council of Experts and Aggressor's Environmental Crimes // ARC. 2024. URL: <https://arcrimea.org/en/activity/2024/03/04/international-council-of-experts-and-aggressors-environmental-crimes/> (дата звернення: 11.01.2024).

43. Experts Discussed Plan On War Crimes Against Environment and Ecocide Prosecution // ARC. 2024. URL: <https://arcrimea.org/en/activity/2024/04/26/experts-discussed-plan-on-war-crimes-against-environment-and-ecocide-prosecution/> (дата звернення: 11.01.2024).

44. Russian Aggression in Ukraine and Global Water Crisis / ARC // UN Special Rapporteur on the rights to water and sanitation. 2023. URL: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/issues/water/cfis/ga78/cfi-ga78-sr-water-submission-ARC.pdf> (дата звернення: 11.01.2024).

45. Russian Aggression in Ukraine and Water Management in Food Systems / ARC // UN Special Rapporteur on the rights to water and sanitation. 2024. URL: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/issues/water/cfis/ga79/cfi-ga79-sr-water-submission-Association-of-Reintegration-of-Crimea.pdf> (дата звернення: 11.01.2024).

46. UN Climate Conference and Russian Aggression // ARC. 2024. URL: <https://arcrimea.org/en/activity/2024/02/17/un-climate-conference-and-russian-aggression/> (дата звернення: 11.01.2024).

47. Association's Experts Reported OSCE about Aggressor's Nazi Policy // ARC. 2024. URL: <https://arcrimea.org/en/activity/2023/06/28/associations-experts-reported-osce-about-aggressors-nazi-policy/> (дата звернення: 11.01.2024).

48. Expert theses were announced on the Crimean Platform // ARC. 2023. URL: <https://arcrimea.org/en/news/2023/10/26/expert-theses-were-announced-on-the-crimean-platform/> (дата звернення: 11.01.2024).

49. Crimean Platform: expert opinions on the most important issues // ARC. 2023. URL: <https://arcrimea.org/en/news/2023/07/20/crimean-platform-expert-opinions-on-the-most-important-issues/> (дата звернення: 11.01.2024).

50. Parliamentary Proposals to Ukrainian Doctrine Are Being Developed // ARC. 2023. URL: <https://arcrimea.org/en/activity/2023/07/14/parliamentary-proposals-to-ukrainian-doctrine-are-being-developed/> (дата звернення: 11.01.2024).

51. World for Ukraine Summit Discussions and Occupied Crimea // ARC. 2023. URL: <https://arcrimea.org/en/activity/2023/09/28/world-for-ukraine-summit-discussions-and-occupied-crimea/> (дата звернення: 11.01.2024).

52. Association's Expert Made Presentation at International Seminar on Ecocide // ARC. 2023. URL: <https://arcrimea.org/en/activity/2023/10/26/associations-expert-made-presentation-at-international-seminar-on-ecocide/> (дата звернення: 11.01.2024).

53. UN Climate Change Conference and De-Occupation of Crimea // ARC. 2023. URL: <https://arcrimea.org/en/activity/2023/12/03/un-climate-change-conference-and-de-occupation-of-crimea/> (дата звернення: 11.01.2024).

54. Issues of Counteraction Russian Aggression Were Researched by Harvard University // ARC. 2023. URL: <https://arcrimea.org/en/activity/2023/02/11/issues-of-counteraction-russian-aggression-were-researched-by-harvard-university/> (дата звернення: 11.01.2024).

55. World Law Congress, Occupied Crimea and Russian Aggression // ARC. 2023. URL: <https://arcrimea.org/en/analytics/2023/03/24/world-law-congress-occupied-crimea-and-russian-aggression/> (дата звернення: 11.05.2024).

56. World Law Congress, Russian Aggression, Energy Markets and Maritime Safety // ARC. 2023. URL: <https://arcrimea.org/en/activity/2023/07/21/world-law-congress-russian-aggression-energy-markets-and-maritime-safety/> (дата звернення: 11.01.2024).

57. Cultural Forum and Aggressors' International Crimes // ARC. 2023. URL: <https://arcrimea.org/en/activity/2023/10/08/cultural-forum-and-aggressors-international-crimes/> (дата звернення: 11.01.2024).

58. Russian Aggression and Domicide Issue in International Law // ARC. 2024. URL: <https://arcrimea.org/en/activity/2024/05/24/russian-aggression-and-domicide-issue-in-international-law/> (дата звернення: 11.06.2024).

59. Collaborators and Ecocide: Old Lies and New Fakes // ARC. 2023. URL: <https://arcrimea.org/en/news/2023/08/19/collaborators-and-ecocide-old-lies-and-new-fakes/> (дата звернення: 11.01.2024).

60. "Blockade of Mind" and other "Legal Methods" of Crimean Collaborators // ARC. 2023. URL: <https://arcrimea.org/en/news/2023/09/14/blockade-of-mind-and-other-legal-methods-of-crimean-collaborators/> (дата звернення: 11.01.2024).

61. Приходько А.В., Бабін Б.В., Плотников О.В. Екологічні наслідки російської агресії: виклики правового реагування. Юридичний бюлетень. 2023. Вип. 29. С. 13–24.

62. Приходько А.В. Універсальна юрисдикція щодо міжнародних злочинів, вчинених в Україні. Право України. 2024. Вип. 2. С. 39-50.

Плотніков О.В., Бабін Б.В. ЕКОЦИД: АГРЕСІЯ, ОКУПОВАНІ ТЕРИТОРІЇ, МІЖНАРОДНЕ ПРАВО ТА ПРАКТИКА РОЗСЛІДУВАНЬ

В статті авторами розглядається актуальне питання відповідальності держави-агресора за вчинені діяння у зоні бойових дій та на окупованій території України, які можуть бути кваліфіковані, як екоцид. Досліджене категорію екоциду у міжнародному праві та в національному законодавстві України та робиться висновок щодо еволюції визначення екоциду. Стосовно природи екоциду як особливо тяжкого злочину, що зачіпає цілі екосистеми, наголошується, що не всі скоєні під час збройного конфлікту злочини проти довкілля потрапляють під визначення екоциду.

Авторами висвітлене як кримінальні провадження щодо екоциду, порушені в Україні проти громадян держави-окупанта, так й інші справи відповідної кваліфікації. Істотним для дослідження став аналіз правових проблем, що призвели до неможливості або складнощів з доведенням до кінця розслідувань щодо екоциду.

Окремо питання кваліфікації діянь окупантів як екоциду досліджується в світлі знищення греблі Каховської ГЕС. Основні результати дослідження включають в себе визначення поняття екоциду в національному та міжнародному праві, встановлення можливостей для використання цього поняття для визначення екоциду як міжнародно-протиправного діяння держави.

Доведене що у українському правовому полі склалася парадоксальна ситуація, коли кримінальні провадження щодо екоциду вочевидь ефективніше розслідуються щодо подій, які не пов'язані з російською агресією та окупацією територій України, та які при цьому явно не співвідносяться з категорією екологічної катастрофи. Крім того, серед проваджень за ст. 441 ККУ стосовно діянь російських окупантів окремі мають явні риси «ординарних» воєнних злочинів, а щодо найбільш перспективних справ щодо екоциду інформація у відкритих джерелах відсутня.

Ключові слова: злочини проти довкілля, екоцид, кримінальна відповідальність, воєнні злочини довкілля.

Plotnikov O.V., Babin B.V. ECOCIDE: AGGRESSION, OCCUPIED TERRITORIES, INTERNATIONAL LAW AND INVESTIGATIVE PRACTICE

In the article, the authors consider the topical issue of the responsibility of the aggressor state for acts committed in the war zone and on the occupied territory of Ukraine, which can be qualified as ecocide. The category of ecocide in international law and in the national legislation of Ukraine is studied and a conclusion is made regarding the evolution of the definition of ecocide. Regarding the nature of ecocide as a particularly serious crime that affects entire ecosystems, it is emphasized that not all environmental crimes committed during armed conflict fall under the definition of ecocide.

The authors covered both criminal proceedings related to ecocide initiated in Ukraine against citizens of the occupying state, as well as other cases of appropriate qualification. The analysis of legal problems that led to the impossibility or difficulties in bringing to an end the investigations on ecocide became essential for the research.

Separately, the issue of qualifying the actions of the occupiers as ecocide is investigated in the light of the destruction of the Kakhovka HPP dam. The main results of the research include the definition of the concept of ecocide in national and international law, the establishment of opportunities for using this concept to define ecocide as an internationally illegal act of the state.

It has been proven that a paradoxical situation has developed in the Ukrainian legal field, when criminal proceedings regarding ecocide are obviously more effectively investigated in relation to events that are not related to Russian aggression and occupation of the territories of Ukraine, and which, at the same time, clearly do not correspond to the category of ecological disaster. In addition, among the proceedings under Art. 441 of the Criminal Code regarding the actions of the Russian occupiers, some have clear features of "ordinary" war crimes, and there is no information in open sources regarding the most promising investigation cases of ecocide.

Key words: crimes against environment, criminal liability, ecocide, environmental war crimes.